

Diakon – církevní sociální pracovník, výpomocný duchovní nebo „networker“?¹

K obnově evangelického diakonátu

Karel Šimr

Der Diakon – ein kirchlicher Sozialarbeiter, Hilfsgeistlicher oder Networker? Zur Erneuerung des evangelischen Diakonats Der Artikel anlässlich des zwanzigsten Jahrestages der Einführung des charitativen Diakonats in der Evangelischen Kirche der böhmischen Brüder reflektiert seine bisherige Entwicklung, setzt es in den biblischen und historischen Zusammenhängen ein und macht die aktuelle theologische Debatte zum Thema bekannt. Als Grundprobleme findet Autor die Problematik der Zugehörigkeit des Diakonats zum kirchlichen Amt und seine Funktion. Zum Schluss bemüht sich die Bedingungen für weitere Entwicklung des Instituts zu nennen.

Československá církev evangelická (dále jen ČCE) obnovila institut charitativně zaměřeného diakonátu v roce 1998. Došlo k tomu v souvislosti s tvorbou církevního Řádu diakonické práce (dále jen ŘDP), který definuje chápání diakonie v ČCE a zakotvuje diakonát po boku dvou hlavních podob její diakonické práce – křesťanské služby a Diakonie ČCE.² Současný stav a podoba diakonátu – v souvislosti s dlouhodobě se neměnicím počtem diakonů (aktuálně jde o pět mužů a jednu ženu) – svědčí o jeho malém reálném významu. U příležitosti dvacátého výročí jeho zavedení se v tomto článku chceme pokusit o reflexi dosavadního vývoje, jeho zasažení do širších historických souvislostí, jakož i o seznámení s aktuální teologickou debatou k tématu a navržení možností dalšího rozvoje.

Cesta k diakonátu v ČCE

Podle Jana Davida, jednoho z prvních diakonů v ČCE, vyrostla myšlenka diakonátu v prostředí ředitelů středisek Diakonie ČCE, nově vzniklé v roce 1989. V pozadí stála touha po vytvoření prostoru pro duchovní společenství těch, kdo se na poli diakonické práce angažují. Významný vliv představovala zkušenost vedoucích pracovníků Diakonie ČCE, kteří se pod

1 Článek je výstupem projektu specifického výzkumu GAJU č. 157/2016/H.

2 Ke vztahu těchto podob diakonie viz Karel Šimr, „Církevní, nebo světská diakonie?“, *Caritas et veritas* 2/2016, 284–298.

hlavičkou Evropské diakonské konference³ na svých zahraničních cestách nechali inspirovat podobami evangelického diakonátu v luterských církvích v Německu a ve Skandinávii a diakonickými zařízeními v těchto zemích. Bezprostředním podnětem se pak stala tvorba zmíněného ŘDP, do něhož se – ovšem bez zásadnější diskuse a teologické reflexe – podařilo diakonát včlenit.⁴

Podle tohoto řádu jsou diakony či diakonkami ti, kdo „se rozhodnou přijmout službu potřebným za své hlavní životní povolání“. Řád řeší především podmínky pro udělení pověření a dále konstatuje, že diakoni jsou po odborné a teologické přípravě⁵ a závěrečné zkoušce ke své práci pověřeni v rámci bohoslužebného shromáždění církve, přičemž před vydáním pověřovacího dekretu podepisují diakonský revers.

Akcentace přípravy souvisí se skutečností, že při tvorbě znění řádu byla podle Davida do značné míry převzata struktura vznikajícího institutu vikariátu, tedy přípravy budoucích farářů pro výkon jejich povolání před vlastní ordinací ke službě slova a svátostí.

Chybějící zasazení diakonátu do reálného života církve má velmi konkrétní dopad (a jde zřejmě o jeden z důvodů, proč diakonát nepřitahuje více zájemců), že církev (ani Diakonie ČCE) takto pověřeným lidem nenabízí žádná pracovní místa, přestože pravidla přípravy k diakonátu⁶ ustanovují, že tak činit mohou. Diakonát tak není chápán ani jako profese ani jako služba svého druhu s určitým profilem, spíše jde o jakousi přidanou hodnotu v podobě církevního pověření pro rozmanitou práci v oblasti „pomoci potřebným“ (většina současných diakonů působí či působila jako ředitelé středisek Diakonie ČCE, jeden vykonává práci sociálního pracovníka v necírkevním zařízení sociální péče a jediná žena působí jako pastorační pracovnice ve sboru). Z hlediska církve jsou diakoni kromě bohoslužebného pověření už pouze představeni při nejbližším synodu a evi-

3 Diakonie ČCE byla jejím členem na základě existence vzdělávacího úseku v rámci organizace, aniž by měla vlastní diakony nebo na jejich přípravu orientované školy, jak tomu bylo u partnerských organizací v zahraničí, zejména v Německu.

4 Zvukový záznam přednášky Jana Davida o diakonátu na Diakonickém setkání 10. října 2016 v Bystřici pod Hostýnem, archiv autora.

5 Pravidla přípravy k diakonátu, stanovující základní požadavky na diakony, a postup, jakým jsou povolávání, přijalo 1. zasedání 30. synodu ČCE v roce 1999.

6 Pravidla přípravy k diakonátu (on-line), citováno dne 10. 5. 2017, dostupné na: <http://www.evangnet.cz/cce/czr/ppd.html>.

dování ústředím církve. Péčí o ně je pověřena Diakonie ČCE, která pro ně nemá ve svých strukturách místo a logicky namítá, že jde o církevní službu, kterou nemůže adekvátně nést a garantovat.

Zároveň je třeba připomenout, že samotné užití pojmu diakonát má v kontextu ČCE konotace, které nejsou dostatečně vyjasněny. Především jde o vztah k prvorepublikovým diakonkám, které se věnovaly ošetrovatelské službě. Na druhé straně zde v době vzniku novodobého diakonátu existoval i „liturgický diakonát“. Diakony totiž byli v ČCE nazýváni kazatelé spravující samostatně sbory, ovšem s nižším než vysokoškolským vzděláním.⁷

Hluběji se problematice diakonátu začalo vedení církve věnovat až po pěti letech jeho existence. V roce 2003 předložila Komise pro diakonát při Synodní radě ČCE 1. zasedání 31. synodu materiál s názvem „Diakonská služba v církvi“,⁸ který stručně rekapituloval situaci diakonátu v ČCE a porovnával ji se situací v zahraničí. V závěru textu nabízí několik námětů k rozhovoru, který by mohl vést k reflexi diakonátu v ČCE. Synod následně usnesl, že materiál bude rozeslán do sborů.⁹ O rok později se synod na svém 2. zasedání k tématu na základě zpětné vazby ze sborů vrátil. Pro toto jednání byl připraven text,¹⁰ který tentokrát zahrnuje rovněž stručný odstaveček s názvem „teologický základ“, zdůrazňující důležitost diakonické práce v církvi, sepjetí diakonátu s křesťanským společenstvím a jeho svědeckou povahu.¹¹

Vědomí problematičnosti současné podoby diakonátu uvnitř ČCE se s odstupem několika let naplno projevuje v usnesení 33. synodu z roku 2011, který ukládá synodní radě, aby připravila analýzu naplňování myšlenky diakonátu a jeho postavení ve struktuře církve a připravila návrhy, jak s diakonátem dále naložit.¹² Synodní rada zasedání synodu v následující-

7 Aby se obě podoby církevní služby od sebe odlišily, začali být tito kazatelé nazýváni jáhny.

8 Diakonská služba v církvi. Materiál komise pro diakonát SR ČCE pro 1. zasedání 31. synodu ČCE (on-line), citováno dne 10. května 2017, dostupné na: http://www.evangelnet.cz/cce/czr/usneseni/u_31_1/priloha_us57.html.

9 Usnesení 1. zasedání 31. synodu ČCE (on-line), citováno dne 10. 5. 2017, dostupné na: http://www.evangelnet.cz/cce/czr/usneseni/u_31_1/usneseni.html.

10 Diakonská služba v církvi. Materiál pro tematické jednání 2. zasedání 31. synodu ČCE (on-line), citováno dne 10. května 2017, dostupné na: http://www.evangelnet.cz/cce/czr/usneseni/u_31_2/tisk18.html.

11 Tamtéž.

cím roce předložila materiál s názvem „Diakonát ve struktuře ČCE“,¹³ který obsahoval teologické stanovisko, vypracované Pavlem Filipim, pohled Komise pro diakonát, právní zhodnocení diakonátu v rámci ČCE a stanovisko dozorců a správní rady Diakonie ČCE.

Pro nás je nejdůležitější zmíněná teologická reflexe, která začíná připomínkou starobylosti ustanovení diakonů s odvoláním na Sk 6 a konstatováním jeho oscilace mezi pomocně liturgickým a charitativním zaměřením, která se projevuje již v novozákonných textech. Snahu po obnově novodobého diakonátu v ČCE však zřetelně lokalizuje spíše v návaznosti na instituci diakonek, organizovaných mimo církevní strukturu v rámci sítě „mateřských domů“. S odvoláním na tuto tradici nevnímá Filipi jako problematické ani dvojí zakotvení diakonů v církvi a Diakonii. Diakonát považuje v podstatě za „záložní jednotku oddaných dobrovolníků, kteří ... mohou být nasazení v práci Diakonie ČCE nebo křesťanské služby“.¹⁴

Významný je postoj Diakonie ČCE, jejíž představitelé deklarují, že diakonát v současné podobě nepovažují pro organizaci za přínosný a nepovažují za možné vázat určité pracovní pozice na tento institut. Dokonce pro ni diakonát „není garancí ani přínosem pro budování křesťanské kultury a pro sdílení křesťanských hodnot v Diakonii“.¹⁵ Považuje diakonát za instituci církve a rozhodování o něm přenechává jejímu vedení.¹⁶ Synodní rada na základě těchto zpráv chápe v závěrečném shrnutí diakonát jako „duchovní závazek, nikoli pracovní zařazení“ a jeho vznik dává do souvislosti s potřebou existence společenství mužů a žen, kteří tento závazek přijali.¹⁷ Synod na svém zasedání v roce 2012 „konstatuje nepoměr mezi původním očekáváním a současným postavením diakonů v životě církve,“¹⁸ rušit ho však nehodlá.

12 Usnesení 1. zasedání 33. synodu ČCE (on-line), citováno dne 10. 5. 2017, dostupné na: http://www.evangelnet.cz/cce/czr/usneseni/u_33_1/u_33_1.pdf.

13 Diakonát ve struktuře ČCE, tisk 18/6 pro 2. zasedání 33. synodu ČCE, archiv autora.

14 Tamtéž.

15 Tamtéž.

16 V této strohé dikci se pravděpodobně odráží určité napětí mezi v dané době manažersky orientovaným vedením Diakonie v čele s ředitelem Davidem Šourkem a spíše pietisticky laděným společenstvím diakonů.

17 Diakonát ve struktuře ČCE

18 Usnesení 2. zasedání 33. synodu ČCE (on-line), citováno dne 10. 5. 2017, dostupné na: http://www.evangelnet.cz/cce/czr/usneseni/u_33_2/u_33_2.pdf.

Mezi bohoslužbou a charitou

Pojem *diakonos* v Novém zákoně souvisí s obecnějším pojmem *diakonia*, který – jak uvádí ve svém podrobném shrnutí vývoje diakonátu Anette Noller – vyjadřuje službu, především ve spojení s následováním Krista.¹⁹ Počátky institucionalizovaného osobního diakonátu bývají tradičně uváděny do souvislosti s ustavením „Sedmi“ ve Sk 6. Jejich úkolem je sice dbát na službu u stolu (diakonein trapezais), ovšem text Sk je diakony nenažívá a zpravuje nás spíše o jejich službě kazatelské a misionářské. Theodor Klauser se například domnívá, že se jednalo spíše o presbytery, určené pro péči o řeckou část jeruzalémského sboru.²⁰

Postupnou funkcionalizaci diakonátu můžeme sledovat v pavlovských epištolách. V autentických apoštolových listech najdeme výroky, které chápou pojem diakon nejen ve smyslu určité charakteristiky činnosti (apoštol tento pojem užívá i sám o sobě – např. 1K 3,4n; 2K 3,5n; 2K 6,3n), ale také jako označení do určité míry institucionalizované funkce v rámci raněkřesťanského sboru. Řeč je o Timoteovi, „Božím služebníku (diakonovi) v evangeliu Kristově“ (1Te 3,2 – nejstarší novozákonní užití pojmu!) a o Foibé, „diakonce církve v Kenchrejích“ (Ř 16,1).

V epištole Filipským (Fp 1,1) pak poprvé nacházíme náznak dyadické podoby církevního úřadu – biskupů a diakonů. Toto institucionalizované pojetí diakonátu pak (ovšem vedle obecnějšího pojetí, v němž autor apoštol mluví jako o diakonech o Pavlovi či Tychikovi – Ef 3,7 a Ef 6,21, par. Ko 1,23 a Ko 4,7n) najdeme rozvinuté v 1. Tm, kde jsou ve 3. kapitole vyjmenovávány ideální předpoklady a vlastnosti episkopů a diakonů.

Triadické pojetí úřadu s biskupem, presbytery a diakony se objevuje rozvinuté ve spisech Ignáce z Antiochie z poč. 2. stol.²¹ Diakon v kontextu rozvíjejícího se monoepiskopátu vystupuje jako pomocník a pověřenec biskupa jako jeho „oko a ucho“ pro potřeby v okolí křesťanského společenství a spojuje ve své osobě liturgickou a charitativní funkci. Schäfer

19 Anette Noller, *Diakonat und Kirchenreform, Empirische, historische und ekklesiologische Dimensionen einer diakonischen Kirche*, Stuttgart: Kohlhammer, 2016, 217.

20 Theodor Klauser (Hg.), *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart: Anton Hiersemann, 1957, 891.

21 Více Dierk Starnitzke, *Diakonie in biblischer Orientierung*, Stuttgart: Kohlhammer, 2011.

a Hermann shrnují: „Diakoni měli vytvářet mosty mezi křesťanskou vírou, sborovou praxí a složitým všedním životem v pohanském prostředí.“²²

Ve 4. stol. dochází k hierarchizaci pojetí úřadu, v jejímž důsledku jsou diakoni podřízeni presbyterům a vyloučeni z eucharistického slavení. Jak známo, s rostoucím důrazem na sakramentální charakter církve pak jejich význam v dalších stoletích postupně upadá, diakonát se stává na Západě nadlouho (v římskokatolické tradici až do Druhého vatikánského koncilu) pouhým předstupněm kněžství a charitativní úkoly církve přebírají zejména kláštery.

Ke snahám o novodobé obnovení diakonátu dochází nejprve v reformáčním prostředí. Ačkoli Luther se pro zavedení církevního diakonátu několikrát přejně vyslovil, rozvinout se ho nepodařilo. V 16. stol. na problematiku chudoby (zejména v podobě řešení problému žebroty) začíná výrazněji reagovat světská vrchnost, na niž německá reformace z teologických (učení o dvou regimentech) i praktických (personální nouze) důvodů ochotně delegovala sociální odpovědnost. V reformované tradici se zejména Kalvín a Bucer pokusili o obnovu diakonátu v rámci čtverého úřadu (pastýřů, učitelů, starších a diakonů) – ovšem i zde bez většího vlivu na další vývoj kalvinistických církví.

K další snaze o obnovu diakonátu na starocírkevním základě dochází v 19. stol. zejména v působení J. H. Wicherna a T. Fliednera. Wichern, který v duchu probuzenecké spirituality reaguje na nouzi, způsobenou průmyslovou revolucí, zakládá nejprve v Hamburku institut (Rauhes Haus) pro děti z chudinských čtvrtí a zároveň se snaží získat a připravit jejich vychovatele. Ty se sice zdráhá titulovat diakony a nazývá je „bratry“ (zřejmě proto, že jeho iniciativy vznikají na spolkovém základě mimo instituci církve), ovšem obnovu diakonátu považuje za důležitou. V jeho době se nejednalo o snahu ojedinelou.

V rámci snah o reformu církevního zřízení unionované pruské evangelické církve byla v roce 1856 svolána do berlínského zámku Monbijou konference, která se mimo jiné zabývala obnovou diakonátu. Wichern zde vystoupil jako jeden z řečníků, kteří zavedení diakonátu podporovali. Ve

22 Gerhard K. Schäfer – Volker Hermann, „Geschichtliche Entwicklungen der Diakonie von der Alten Kirche bis zur Gegenwart im Überblick“, in: Volker Herrmann – Martin Horstmann ed., *Studienbuch Diakonie*, sv. 2, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2006, 140.

svém pro tuto příležitost vytvořeném spisu „Gutachten zur Diakonie und zum Diakonats“ představuje diakonát jako realizaci církevní diakonie, kterou odlišuje od diakonie svobodné a občanské. Pro nositele této funkce požaduje ordinaci se vzkládáním rukou. Za důležité pokládá rovněž, aby diakonát měl své bohoslužebné zakotvení „v liturgické diakonické modlitbě jakožto oběti chvály, díky a proseb“.²³ I zde ovšem musíme konstatovat, že vize Wichernova se v následujícím období neprosadila.

Daleko většího ohlasu se dostalo iniciativě Theodora Fliednera, který v reakci na neutěšený stav péče o nemocné v roce 1836 zakládá „mateřinec“ diakonek – žen, které se vzdaly vlastní rodiny a věnují se z křesťanského přesvědčení obětavě profesionální ošetrovatelské službě. Počet diakonek brzy přesáhl počet mužských diakonů a mateřince vznikaly i v dalších zemích.²⁴ K jejich rozšíření přispěla skutečnost, že ženám z chudších poměrů nabízely nejen společensky uznávané postavení, ale i určité sociální zajištění. Myšlenka našla odezvu také v českých zemích a na principu služby diakonek vykonávala v první polovině 20. stol. svou činnost Česká diakonie až do svého zrušení komunistickým režimem počátkem 50. let 20. století. Tuto tradici je ovšem třeba odlišit od představy Wichernova církevního diakonátu. Vzniká totiž mimo církev (a patřila by tedy ve Wichernově typologii podobně jako jím založená Vnitřní misie k diakonii svobodné) a nesplňuje tak nároky kladené na diakonát.

Názor, že tato podoba diakonátu, jak se do značné míry prosadila i v českém evangelickém povědomí, je ve skutečnosti převrácením jeho významu, vyslovil Paul Philippi.²⁵ Brání totiž zavedení skutečného diakonátu ve sborech. Pro jeho biblický a starocírkevní význam – stejně jako v pojetí Wichernově – je totiž konstitutivní právě jeho eklesiální rozměr.²⁶

Avšak i étos diakonek v průběhu 20. stol. mizí v souvislosti s celkovými proměnami společnosti a s rostoucím významem profesionalizace. Evangeličtí diakoni, kteří se etablojí např. v Německu, se stávají odbornými

²³ Johann Hinrich Wichern, „Gutachten, die Diakonie und den Diakonats betreffend“, in: *Ausgewählte Schriften, Band 1, Schriften zur soziale Frage*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1956, 204.

²⁴ Schäfer – Hermann, „Geschichtliche Entwicklungen“, 156–157.

²⁵ Paul Phillippi, *Christozentrische Diakonie*, Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1963, 256–283.

²⁶ Theodor Strohm, „Erneuerung des Diakonats als ökumenische Aufgabe“, in: *Studienbuch Diakonik*, sv. 2, 338–339.

pracovníky s dvojitou kvalifikací (teologickou a sociální, pedagogickou apod.) a církevním pověřením. Pracují v širokém poli plnění sociálních a pedagogických úkolů v církevních sborech, diakonických střediscích i jinde. Problém pro jasnější uchopení diakonátu ovšem představuje skutečnost rozdílných pravidel podle jednotlivých zemských církví. Ty se vztahují nejen k otázce vzdělání, ale i k jejich pracovní náplni a církevnímu zařazení. Diakonát zde osciluje mezi profesní identitou, založenou v absolvování příslušné školy, a církevním úřadem.

Diferencovaný úřad?

Na základě výše řečeného můžeme nyní určit dva základní problémy – otázku příslušnosti diakonátu k církevnímu úřadu a vlastní funkci diakonátu. První teologickou otázkou, která je pro diakonát relevantní a v ekuumenickém kontextu zásadní, je problém jeho místa, případně absence v pojetí úřadu v církvi. Tradice církví i jejich současné praxe vykazují v tomto bodě značné odlišnosti, zároveň ovšem je možné díky ekuumenickým kontaktům hovořit o společném směřování.

Mezník a výzvu nejen pro církev římskokatolickou představuje bezpochyby zavedení, resp. obnovení institutu trvalých jáhnů na Druhém vatikánském koncilu. To ovšem teprve otevřelo dosud trvající diskusi o chápání diakonátu, která řeší vztah diakonátu a kněžství, otázku akcentace spíše pomocné pastorační funkce v důsledku nedostatku kněží nebo jeho vlastní jedinečné identity, případně aktuálně otázku možnosti diakonátu žen.

Stefan Sanders shrnuje modely pojetí diakonátu v katolické diskusi do tří typů: Prvním je sacerdotální zúžení, v němž diakon vystupuje jako pouhý pomocník kněze. Druhým je komplementární model, podle nějž diakon jedná „in persona Christi servi“ (na rozdíl od kněze, který jedná „in persona Christi capitis“). A třetí je model bipolární, jemuž autor straní, kde je kněz jako ten, kdo duchovně vede společenství církve, a diakon jakožto zástupce chudých, který diakonickou zkušenost vnáší do shromáždění – a oba se tak rovnocenně doplňují. Sanders dokonce řekne, že v každém sboru musí být podle tohoto pojetí presbyter i diakon.²⁷

27 Stefan Sanders, „Diakoniat – Perspektiven der katholischen Theologie“, in: Annette Noller – Ellen Eidt – Heinz Schmidt, *Diakoniat – theologische und sozialwissenschaftliche Perspektiven auf ein kirchliches Amt*, Stuttgart: Kohlhammer, 2013, 239–244.

Na evangelické straně se problém přiřazení diakonátu k církevnímu úřadu stává základním tématem teologické reflexe diakonátu od 70. let 20. stol. K hlubšímu církevnímu zakotvení služby diakonů se pokusil v Německu přispět zejména dokument „Evangelický diakonát jako ustanovený úřad církve“, vytvořený teologickou komorou EKD, k němuž se v roce 1996 přiznalo i vedení Evangelické církve Německa.²⁸ Ten odmítá limský model trojčlenného úřadu, rozlišuje úřad všeobecný a ordinovaný (ordo). K diakonátu podle něj patří veřejné pověření s požehnáním a vzkládáním rukou, ovšem pojem ordinace vyhrazuje pouze úřadu kazatelskému.²⁹

Obecně lze ovšem s Holstenem Fagerbergem říci, že v evangelické oblasti jde vývoj od Luthera přes Melanchtona a Zwingliho k Bucerovi a Kalvínovi, tedy k rostoucímu porozumění pro nutnost diakonátu jako „úřadu“.³⁰ Luther-ské vyznavačské spisy spojují úřad se zvěstováním evangelia a vysluhováním svátostí jakožto dvěma konstitutivními znaky církve. Zdá se, že pokud má evangelium dosáhnout všechny sféry dnešní funkcionálně diferencované společnosti, je třeba, aby také církevní úřad byl vykonáván diferencovaně, aniž by se tím ztratila jeho podstatná jednota. Proto vzniká řada teologických koncepcí, které se pokouší o větší diferenciaci v evangelickém pojetí úřadu. Že členité pojetí úřadu, a tedy diferenciaci diakonátu neodporuje v rámci eklesiálního principu jednoty v mnohosti teologii luterských vyznavačských spisů, zdůvodňuje například Günter Wenz.³¹

V této souvislosti je třeba také připomenout význam zmíněného limského dokumentu Komise pro víru a řád Světové rady církví „Křest, večere Páně, ordinace“ z roku 1982,³² který bývá považován za jeden z vrcholů ekumenické konvergence a který vyzývá církve k obnově potrojného úřadu episkopů, presbyterů a diakonů jako základní struktury ordinované

28 Arnd Götzmann, *Evangelische Sozialpastoral. Zur diakonischen Qualifizierung christlicher Glaubenspraxis*, Stuttgart: Kohlhammer, 2003, 128.

29 Christoph Schneider-Harpprecht, „Diakonik“, in: Christian Grethlein – Helmut Schwier (Hg.), *Praktische Theologie. Eine Theorie- und Problemgeschichte*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2007, 776.

30 Tamtéž, 124.

31 Günter Wenz, „Ekklesiologie und Kirchenverfassung. Das Amtverständnis von CA V in seiner heutigen Bedeutung“, in: Reinhard Rittner (Hg.), *In Christus berufen. Amt und allgemeines Priestertum in lutherischer Perspektive*, Hannover: Lutherisches Verlagshaus, 2001, 113.

32 Komise pro víru a řád Světové rady církví, *Křest, Večere Páně, Ordinance – Dokumenty ekumenické konvergence*, 1982.

služby v církvi.³³ V našem prostředí zůstal bez většího vlivu, značný ozvuk však našel v severských luterských církvích. Pro českou situaci by však větší vliv mohl mít hlas Společenství evangelických církví v Evropě, jehož je ČCE řádným členem. To v roce 2012 zveřejnilo výsledky konzultací k tématu úřadu, v nichž zdůrazňuje, že pro poslání církve jsou určité služby („ministries“) nezastupitelné: „Jsou to služba slova a svátostí, služba diakonie a služba episkopé.“ Zároveň zdůrazňuje, že služba slova a svátostí a služba diakonie nejsou hierarchicky uspořádané, nýbrž „vzájemně vztažené a komplementární“. Otázku, zda diakoni mají být ordinováni nebo pověřeni jiným způsobem, ponechává otevřenou legitimní pluralitě.³⁴

Zdá se, že sílící hlasy po zdůraznění významu diakonátu v církvi odpovídají dnešní situaci značné diference mezi církví a společností i mezi církví a rozmanitými podobami její charitativní práce. V této souvislosti může být diakonát vnímán jako nástroj, jak zohlednit funkcionální různost a zároveň podržet věcnou jednotu. Jestliže se Beate Hofmann obává určité klerikalizace diakonie v případě pouze diakonům vyhrazeným pozic v charitativní činnosti církve,³⁵ pak je třeba jejich službu zakotvit především ve struktuřách církve a ptát se, v čem má spočívat proprium jejich poslání.

Diakonát jako budování mostů

Zásadní změnu perspektivy pro úvahy o povaze diakonátu a diakonie v Novém zákoně přinesly v roce 1990 výsledky bádání australského teologa Johna N. Collinse,³⁶ které došly značného ohlasu, i když i kritického zhodnocení, v evangelickém i katolickém prostředí.

Collins na základě zkoumání významu pojmů *diakonia*, *diakonein*, *diakonos* v mimokřesťanské starověké literatuře zdůrazňuje, že jejich novo-

33 Jak si ovšem všímá Kjell Norstokke, vztah služby diakona k sociální praxi církve zde není příliš vyjasněn. Kjell Norstokke, *Liberating Diaconia*, Trondheim: Tapisk Akademisk Forlag, 2011, 18.

34 © Gemeinschaft evangelischer Kirchen in Europa, *Amt – Ordination – Episkope* (online), dostupné na: www.cpce-assembly.eu/media/pdf/Unterlagen/7-Amt-Ordination-Episkope.pdf, citováno dne 10. 5. 2017.

35 Betae Hofmann – Ulfrid Kleinert, „Theologie für Nichttheologen in der Diakonie“, in: Michael Schibilsky – Renate Zitt, *Theologie und Diakonie*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2004, 564.

36 John N. Collins, *Diakonia. Reinterpreting the Ancient Sources*, Oxford: Oxford University Press, 1990.

zákonní užití neoznačuje na prvním místě sebe se zřikající a obětavostí charakterizovanou péčí (v tomto výkladu pojmu lze vysledovat vliv dobového obrazu diakonátu ve fliednerovských ženských komunitách)³⁷, nýbrž – a to zejména v epištolách – společensky významnou službu v něčím pověření, charakterizovanou zprostředkující funkcí. Toto nové chápání má dalekosáhlé důsledky pro pojetí diakonie i diakonátu. Diakon z podstaty svého poslání nemůže zůstat uzavřen v rámci liturgického života církve, ale ani se nemůže identifikovat s profesionálním světem sociální práce, který je dnes v zásadě na křesťanství nezávislý. Funkcí diakonátu je tvořit v osobě konkrétního člověka most mezi církví a společností, který dosahuje zejména k těm, kdo jsou opomíjeni a vyloučeni. Zosobňuje mezi nimi přítomnost církve a zároveň zastupuje opomíjené v křesťanském společenství (proto nelze podcenit ani jeho liturgickou roli).

Dané pojetí v katolickém prostředí explicitně deklarují „Teze k diakonátu“, zveřejněné Pracovním společenstvím pro trvalý diakonát v Německu v roce 2012, podle nichž je jáhen „prostředníkem mezi církví a jinými sociálně diakonickými zařízeními“ (teze 4) a je chápán jako „úřední církevní velvyslanec především se zřetelem na místa, které nejsou v zorném poli společnosti a církve“ (teze 3).³⁸ Že pouhý étos služby není hlavním znakem diakonátu, zdůrazňuje v římskokatolickém kontextu také Stefan Sanders, který za jeho hlavní kvalitativní znak považuje flexibilitu s ohledem na náplň i místo a vázanost všeobecného povolání k následování sloužícího Krista na jednotlivce, a to „nevratně, trvale, veřejně a závazně“.³⁹ Podle Lothara Ullricha je podobný rozměr, tentokrát v kontextu francouzské církve, zásadní také pro Yvese Congara, který v diakonátu vidí úřad, který má sloužit shromažďování lidí zejména v prostoru diasporní církve a odkřesťanštěné společnosti a spojování „zvláště mezi takzvaným profánním světem a bohoslužbou, mezi všedním životem a církví“.⁴⁰

Na evangelické straně význam ordinovaného úřadu pro spojení organizované diakonie a církve s její parochiální strukturou, spojení duchov-

37 Viz Pavel Filipi, „Nová paradigma pro diakonii?“, *Teologická reflexe* 1/2013, 24.

38 Pracovní společenství pro trvalý diakonát, *Teze k diakonátu* (on-line), dostupné na: http://www.diakone-erzbistum-paderborn.de/medium/Thesen_Endfassung.pdf m=107819, citováno dne 10. 5. 2017.

39 Stefan Sanders, „Der Diakon – Bote Jesu Christi“, *Diakonia Christi* 50, 2/2015, 276.

40 Lothar Ullrich, „Thesen zum Diakonatsamt“, in: Lothar Ullrich, *Das Amt des Diakons*, 1977, Lipsko: St. Benno Verlag, 40–41.

ního a tělesného, zdůrazňuje například Fritz Lienhard. Ten se domnívá, že diakonický charakter církve by měl být vyjádřen mimo jiné přítomností ordinovaného úřadu v podobě diakonátu jak ve sborech, tak v diakonických zařízeních, aby tam „pěstoval duchovní dimenzi a staral se o vztahy ke sborům“.41 Podle Johannese Euricha mohou diakoni tvořit „rozhraní mezi církevním pověřením a společenským angažmá“.42 Jejich úkol by podle něj měl spočívat v doprovázení dobrovolníků, pomoci při zvládnání existenciálních krizí, při společenských proměnách a aktivitách v parochiálním i intermediárním komunitním prostoru.

Novější bádání přineslo posun (či přesněji návrat) sémantiky diakonátu od sebeobětující se služby, která v protestantském prostředí dominovala diskursu od 19. stol. v důsledku pietisticky laděných konceptů, k důrazu na jeho funkci, kterou má být zprostředkující jednání s církevním zakotvením a celostně misijním rozměrem. Jestliže v dnešní době hovoříme o společnosti, fungující na principu sítě, symbolizované počítači a zejména internetem, která akcentuje tvorbu neformálních ad hoc vznikajících a zanikajících sítí, pak diakon v tomto kontextu a práv biblickému pojetí může významně působit jako „networker“, tedy ten, kdo buduje mosty a tvoří sítě mezi existujícími strukturami, propojuje oddělené a často odizované světy.

Závěr

Diakonát od počátku osciluje mezi charitativní a liturgickou orientací. V tom spočívá jeho obtížná fixovatelnost, ale zřejmě – jak ukazují novější zkoumání – také jeho bytostná podstata. V dějinném vývoji tíhla katolická tradice více k jeho liturgickému pojetí, evangelická k charitativnímu. Dnes v něm vidíme především příležitost k přiblížení těchto dvou stále více se vzdalujících sfér, které nerozlučně patří ke komunikaci evangelia. V českém evangelickém prostředí ovšem působí v daném pojetí značně neperspektivně. Heinz Schmidt se domnívá, že „budoucnost diakonátu je bytostně závislá na tom, zda se církev konečně budou moci odhodlat učinit

41 Fritz Lienhard, „Diakoniat – Perspektiven der evangelischen Theologie“, in: Noller – Eidt – Schmidt, *Diakoniat*, 273–274.

42 Beate Hofmann – Johannes Eurich, *Zivilgesellschaftliches Engagment von Diakonie und Kirche*, in: Johannes Eurich – Heinz Schmidt, *Diakonik. Grundlagen – Konzeptionen – Diskurse*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2016, 239–241.

diakonky a diakony odpovědnými za církevní práci v oblasti vztahů a společenství, tedy za sociálně etickou práci spojenou s odpovídající veřejnou a privátní komunikací, a k tomu také zřídí odpovídající místa“.⁴³

V českém kontextu se v tuto chvíli zdají jako klíčové tři okruhy: *Zaprvé* vyjasnění jeho eklesiálního zakotvení v rámci církevního úřadu a vztah k ordinaci jakož i případné vytvoření pracovních míst. *Zadruhé* zasazení do bohoslužebného života církve počínaje pověřením, k němuž dosud neexistuje žádný liturgický formulář, ale také stálou přítomností v bohoslužbě sboru, například aktivní účastí při slavení eucharistie (zdůraznění sepětí stolu Páně a diakonie)⁴⁴, péčí o sbírku a její diakonický rozměr, spoluprací při přípravě přímluvných modliteb, vnášení diakonických témat do sborových oznámení apod. *Zatřetí* vytvoření vzdělávacích programů ve smyslu dvojí kvalifikace, díky nimž by diakoni mohli dostát nároku odborně propojovat svět křesťanství se sférou sekularizované moderní společnosti. Každopádně si diakonát v ČCE zaslouží hlubší zájem teologů a církve, který by vedl k jeho reformě a uvedení do života. Výše nastíněné úvahy k tomu nemohou být více než jen prvním impulsem.

Mgr. Karel Šimr

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Kněžská 8

370 01 České Budějovice

simrk@centrum.cz

43 Heinz Schmidt, „Diakonie und verfasste Kirche“, in: Johannes Eurich – Heinz Schmidt (Hg.), *Diakonik. Grundlagen – Konzeptionen – Diskurse*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016, 273.

44 Důraz, který do teologie diakonie vnesl Paul Philippi, viz Paul Philippi, *Christozentrische Diakonie*, Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1963, 136–150.